

Kielitietoisuusvalmennukset ammatillisessa koulutuksessa – KIELO-hankkeen kokemuksia

Opetushallituksen rahoittama KIELO – kielitietoinen ohjaus ammatillisessa koulutuksessa ja työelämässä -hanke on kukoistanut jo yli puolitoista vuotta. Hankkeeseen osallistuvat Aikuiskoulutus Taitaja, Business College Helsinki, Careeria, Haaga-Helia Ammatillinen opettajakorkeakoulu ja Luksia, Länsi-Uudenmaan koulutuskuntayhtymä. Hankkeen alkuvaiheessa noin vuosi sitten Kieli, koulutus ja yhteiskunta -verkkolehdeissä julkaistiin Tuija Arolan ja Marianne Sepän artikkeli kielitietoisuudesta ammatillisessa koulutuksessa. Nyt kerromme, mitä tuloksia hankkeessa on saatu aikaan ja annamme suosituksia tulevaisuuden kehittämistyöhön liittyen kielitietoisuuteen ammatillisessa koulutuksessa.

Julkaistu: 25. maaliskuuta 2020 | Kirjoittanut: Tarja Dejanova, Marianne Seppä, Tuija Arola, Ritva Pakkanen, Hannele Pesola ja Jani Siirilä

KIELO-hankkeen (09/2018–06/2020) tavoitteena on edistää kielitietoista ohjausta ammatillisessa koulutuksessa. Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden määrä toisen asteen koulutuksessa kasvaa jatkuvasti ja kotoutumiskoulutuksesta pyritään siirtymään ammatin opiskeluun entistä aikaisemmin, jolloin suomen kielen osaaminen ei vielä ole kovin vahvaa. Ammatillinen koulutus tapahtuu aiempaa enemmän työpaikoilla, joten siellä tarvitaan hyviä ohjaustaitoja etenkin silloin, kun opiskelijan suomen kielen taito on vasta kehittymässä. Nämä tarpeet tiedostaen lähdimme viidessä oppilaitoksessa KIELO-hankkeen puitteissa kehittämään valmennusohjelmia, joissa annettaisiin opettajille ja ohjaajille tietoa kielen merkityksestä koulutuksessa ja vuorovaikutuksessa sekä käytännön ohjeita ja menetelmiä kielitietoisuuden lisäämiseksi omassa työssä. Hankkeen osatoteuttajien painotukset ja toteutukset ovat olleet jossain määrin erilaisia, mikä käy ilmi alla olevista kokemusten kuvauksista.

Ammatillisten opettajien KIELO-valmennus Luksiassa

Hankkeen aikana Luksiassa on pilotoitu kielitietoisen opetuksen ja ohjauksen valmennusohjelmaa. Ammatillisille ja yhteisten tutkinnon osien opettajille on järjestetty valmennusta, joka koostuu lähitapaamisista ja verkkomateriaaleista. Oppimisalustalla annetuissa ennakkotehtävissä jaettiin kokemuksia ja tutustuttiin aiheeseen. Yhteisissä tapaamisissa syvennyttiin kielitietoisuuden käsitteeseen, suomen kielen haasteisiin, selkokielen piirteisiin ja toimivaan vuorovaikutukseen. Käytännön harjoitusten kautta osallistujat pääsivät kokeilemaan puutteellisella kielitaidolla kommunikointia ja selviytymistä tehtävästä, jossa piti päätellä tuntemattomien sanojen merkitys tekstiyhteydestä.

Osana valmennusta myös harjoiteltiin oman alan tekstien selkeyttämistä. Pehdyimme käsitteisiin tiedonalan kieli (tietyn koulutus- tai ammattialan kieli) ja yleinen opiskelukieli. Millaista käsitteellistä sanastoa tarvitaan kaikkien alojen opiskelussa? Mitkä sanat ja rakenteet ovat A2- tai B1-tasoiselle suomen kielen taitajalle uusia ja vaativat selitystä? Miten niitä voi avata ja selittää? Tässä olisi suureksi avuksi, jos ammatillisella opettajalla ja S2-opettajalla olisi mahdollisuus tehdä yhteistyötä, joko kaksoisopettajuuden muodossa tai opetusmateriaalien muokkaamisessa.

Valmennuksessa pohdittiin, miten havainnollistaa opetusta, miten keskittyä aiheen käsittelyssä olennaiseen ja esittää asiat johdonmukaisesti. On tärkeää antaa oppijoille aikaa ymmärtää ja tarvittaessa esittää kysymyksiä sekä varmistaa ymmärtäminen. Opiskelijoiden vertaistuki ja muiden kielten käyttö opetustilanteissa on sallittua.

Kielitietoisesta opetuksesta ja ohjauksesta on olemassa paljon valmista hyvää materiaalia, jota esittelimme valmennuksessa.

Valmennukseen osallistuneet olivat tyytyväisiä sen antiin. Monet kertoivat keskusteluissa ja palautteessa, kuinka he olivat oppimansa ja kokemansa perusteella muuttaneet omaa toimintatapaansa ja kuinka valmennus avasi heille uusia näkökulmia. Keväällä 2019 Luksiassa toteutettu KIELO-valmennus koostui kolmesta lähitapaamisesta: tapaamisia oli yksi koko päivän mittainen ja kaksi puolen päivän mittaista. Kokemuksemme kuitenkin osoittavat, että valmennukset tulee suunnitella yhteistyössä oppilaitoksen johdon kanssa ja kytkeä organisaation strategiaan. Opettajat ovat kiireisiä ja koulutukset kilpailevat keskenään. Saimme onneksemme sitoutettua oppilaitoksen johdon mukaan, mikä on mahdollistanut valmennusten toteutumisen ja räätälöimisen eri ammattialojen tarpeiden mukaan. Myös työpaikkaohjaajille suunnattu KIELO-valmennus onnistuttiin integroimaan osaksi jo olemassa olevaa työpaikkaohjaajille suunnattua koulutusta. Hanketyö tukee parhaimmillaan oppilaitoksen tekemää työtä ja tätä kautta se jää myös elämään hankkeen päättymisen jälkeen.

Työpaikkaohjaajien kielitietoinen valmennus Careerissa – kokemuksista opiksi

Lähtökohtana työpaikkaohjaajien perehdytyksen suunnittelulle olivat maahanmuuttajataustaisten hoiva-avustajaopiskelijoiden kokemukset työelämässä oppimisen jaksolta. Opiskelijoita haastateltiin ja kokemukset kirjattiin esiteltäväksi työpaikkaohjaajille.

Seuraavassa lainauksia joidenkin opiskelijoiden kommentteista:

”Koulussa minä ymmärän paljon, kun opettaja kerto. Mutta kun minä olin työpaikassa se oli tosi erilainen. Minä en ymmärä mitä ensin vikkossa. Minä ajattelen, koska opettajat puhuvat hidasti ja selkeasti, että minulla on oikein kilen taso. Se on minun virhe. Se ei ole riita. , on hyvä antaa sille ohaaja, joka on aina siellä. Ohaajani ei ollut koskaan siellä josskentelin hänen kanssaan 10 kertaa. Työpaikassa kaikki puhuvat minun kanssa. Minä en ymmaran paljon, se haitaa työtä. – Työpaikassa minulle ei riita taallinen, soveltava kieli. Kouluss me opiskelemme paljon abstrkteja sanoja ja käsitteitä. Mutta työssani oli tärkeämpää puhua asiakkaitn kanssa. Ja selvitetan mita minä tein minun ohjajalle. Lisaksi olisi hya jos me opiskelemme esimerkki kirjoitetaan repportija.”

Työpaikkaohjaajat pohtivat pienryhmissä keskeisiä keinoja kielellisten haasteiden huomioimiseksi ohjaustyössä. Osallistujat jakoivat omia hyväksi havaittuja keinojaan muille ja pohtivat myös ratkaisuja haasteellisiin tilanteisiin. Ratkaisuista muodostettiin kielitietoisien työpaikkaohjauksen teesit.

1. Pyri ohjaajana olemaan samoissa työvuoroissa opiskelijan kanssa.
2. Pehdytä työkulttuuriin ja palautteen merkitykseen koko jakson ajan ja auta tutustumaan toisiin työkavereihin.
3. Opasta myös työkavereita puhumaan suomea rauhallisesti.
4. Hyödynnä mahdollista samankielistä työkaveria hankalissa tilanteissa.
5. Näytä työvaiheet ja selosta samalla kokonaisin lausein, mitä teet. Pyydä näyttämään opittu.
6. Käytä hyvää yleiskieltä ja ammattisanoja.
7. ”Pakota” opiskelijaa käyttämään kieltä ja uusia ammatillisia sanoja.
8. Ole suvaitsevainen vierasta aksenttia kohtaan, mutta korjaa väärinymmärryksiä aiheuttavat kielivirheet.
9. Pysy asiassa, helpotat opiskelijan keskittymistä aiheeseen.
10. Tee selväksi, että opiskelija saa sinulta apua.

Työpaikkaohjaajat kokivat saaneensa KIELO-valmennuksista ymmärrystä ja konkreettista apua muunkielisten ammatillisten opiskelijoiden ohjaukseen.

Valmennusta työpaikkaohjaajille Kouvolan Taitajassa

Aikuiskoulutus Taitajassa Kouvolassa KIELO-hankkeen erityisenä painopisteenä oli työpaikkaohjaajille suunnatun kielitietoisuusvalmennuksen kehittäminen ja pilotointi. Prosessi käynnistyi, kun Kouvolan kaupungin puhtausalan esimies pyysi tapaamista, jonka aiheena oli maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita ohjaavien työpaikkaohjaajien kokema kuormitus.

Tapaamisessa oli paikalla n. 15 lähiesimiestä ja heidän kanssaan käytiin läpi ohjauksessa koettuja haasteita ja sovittiin yhteisistä toimintatavoista mm. opiskelijoiden työaikojen noudattamiseen ja poissaolojen käsittelyyn liittyvissä asioissa. Samalla tarjottiin mahdollisuutta järjestää työpaikkaohjaajille kielitietoisuusvalmennusta juuri käynnistyneen KIELO-hankkeen puitteissa.

Toukokuussa 2019 toteutettiin KIELO-valmennus, joka muodostui sekä kielitietoisuutta että monikulttuurisuutta käsittelevistä aiheista. Valmennuksen ydinajatuksena oli, että jokainen työpaikkaohjaaja on myös kielitaidon kehittymisen ohjaaja ja että samalla kun ohjataan työskentelyä, opetetaan myös ammatissa tarvittavaa suomen kieltä. Lisäksi haluttiin rohkaista työpaikkaohjaajia luottamaan omaan ohjausosaamiseensa ja antaa heille konkreettisia työkaluja maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden ohjaukseen.

Valmennuksen kesto oli kolme tuntia ja siihen osallistui 29 puhdistuspalvelualan työpaikkaohjaajaa. Osallistujilta kerättiin palaute, jossa tiedusteltiin, mikä valmennuksesta jäi erityisesti mieleen. Moni kertoi oivaltaneensa, ettei maahanmuuttajataustaiselta opiskelijalta pidä kysyä ”Ymmärsitkö?”, vaan on parempi pyytää opiskelijaa kertomaan omin sanoin esim. seuraava työsuorite. Kielitietoisuusvalmennuksen tuloksena osallistujat myös tunnistivat puhtausalalle tyypillisiä, väärinymmärryksiä aiheuttavia sanontoja kuten ”ottaa tuulikaappi”. Lisäksi moni kertoi ymmärtäneensä, ettei maahanmuuttajataustaiselle opiskelijalle tarvitse puhua kirjakieltä, vaan ihan tavallinen puhekieli on sallittua.

Osallistujat toivoivat, että vastaavaa valmennusta järjestettäisiin suuremmalle työpaikkaohjaajajoukolle. He toivoivat myös laajempaa keskustelua työpaikalla tapahtuvan oppimisen aikana esille tulleista kulttuuri- ja toimintatapaeroista.

Kielitietoisuusvalmennuksen pohjalta laadittiin myös työpaikkaohjaajille suunnattu huoneentaulu muistuttamaan kielitietoisuuden tärkeydestä ja antamaan konkreettisia vinkkejä maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden työpaikkaohjaukseen.

Työpaikkaohjaajalle

MITÄ VÄLIÄ KIELELLÄ?

- Kieli määrittää kaikkea oppimista
- Kieli osallistaa
- Kielellä ilmaiset itseäsi
- Suomi ei ole vain suomenkielinen
- Myös ilmeet ja eleet kertovat
- Erilaiset kielet tukevat oppimista
- Havainnollistaminen on kielenkäyttöä
- Muista, että kuvatkin kertovat

MUISTILISTA

- Olet myös opettamasi alan kielen opettaja
- Olet kielellinen malli
- Opetusta voi muuttaa kielitietoiseksi ottamalla kielet huomioon
- Käytä selkeää kieltä!
- Toista ja varmista ohjeiden ja käsitteiden ymmärtäminen!
- Siirry asiasta toiseen selkeästi!
- Esitä asioita palastellen!
- Kouluta keskusteluja apuna käyttäen!
- Muista pitää taukoja!

Kuva 1. Kielo-hankkeen huoneentaulu. Voit myös katsoa ja tulostaa kuvan pdf-tiedostona (https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2020/kielo_mita-valia-kielella-huoneentaulu.pdf).

Kielitietoista opinto-ohjausta Business College Helsingissä

Business College Helsingissä opiskelee merkonomeiksi ja datanomeiksi monikielisiä nuoria ja aikuisia. Opiskelijat puhuvat kotikielensä yli kuuttakymmentä eri kieltä.

Arjen työssä opiskelijoiden suomen kielen taidon olettaa helposti paremmaksi kuin se onkaan. Koko henkilöstölle suunnattu KIELO-valmennus vuoden 2019 aikana avasi monen osallistuneen silmät: opintojen ja ohjauksen kieli on abstraktia, ja sen ymmärtäminen vaatii pinnistelyä myös suomenkielisiltä.

”Kielitietoisuusherätyksen” kokivat muun muassa merkonomien opinto-ohjaajat. Kun maahanmuuttajataustaisten ryhmien sisäänottoja lisättiin neljään kertaan vuodessa, heräsi tarve saada helposti ymmärrettävä materiaalia opiskelijoiden ohjaukseen. Helpommin luettavasta materiaalista hyötyvät kaikki opiskelijat.

Selkeitä ohjeita tarvittiin esimerkiksi opintojen hakeutumisvaiheeseen. Kun opiskelijat eivät ymmärrä ohjeita, he esimerkiksi saattavat lähettää koululle todistuksia, joista ei ole hyötyä aikaisemman osaamisen tunnistamisessa. Opiskelijoilla ei myöskään välttämättä ole käsitystä, mitä on pakko opiskella ja mikä on valinnaista.

Opinto-ohjaajat aloittivat KIELO-työnsä muotoilemalla opintoihin hyväksymiskirjeen selkeämmäksi. Apua tähän he saivat Haaga-Helian opettajakorkeakoulun S2-opettajalta, joka on mukana KIELO-hankkeessa. Seuraavaksi opot suunnittelivat julisteen, joka kuvaa merkonomiopintojen aikajanaa. Luokkien seinille laitettavista julisteista hahmottaa helposti, miten opinnot etenevät minäkin opiskeluvuonna.

KIELO-työtä jatkettiin tekemällä ohjauksen avuksi ”kortit”, joissa esitellään ammatilliset tutkinnon osat. Kortin toisella puolella on kunkin tutkinnon osan nimi, laajuus ja tutkinnon osaan sisältyvät opinnot, ja kortin kääntöpuolella on ammattitaitovaatimukset. Kortteihin on tarkoitus laittaa myös esimerkkejä tutkinnon osaan sisältyvistä työtehtävistä. Kortit viedään luokkiin, joissa ne ovat koko ajan opiskelijoiden nähtävissä.

Suunnitelmissa on tehdä samanlaisia, selkeitä kortteja myös yhteisistä tutkinnon osista. Työlistalla on myös oppilaitoksen verkkosivujen uudistaminen esimerkiksi lisäämällä sinne piirrosvideoita. Kun monimutkaista asiaa havainnollistetaan piirtämällä samalla kuvaa, asian jäsentäminen helpottuu.

KIELO-valmennus Business College Helsingissä jatkuu – kielitietoiset teot ja valinnat ovat tulleet jäädäkseen.

Haaga-Helian toteuttaman valmennuskyselyn keskeisiä tuloksia

Haaga-Helia Ammatillinen opettajakorkeakoulu on mukana KIELO-hankkeessa asiantuntijaroolissa. Haaga-Heliolla ei ole järjestämisvastuuta omasta valmennuksesta. Sen sijaan se on tukenut muiden hankekumppanien valmennusten toteutusta. Lisäksi Haaga-Helia Ammatillinen opettajakorkeakoulu on vastannut KIELO-hankkeen valmennuskyselystä, jonka kautta on kerätty palautetta eri oppilaitoksissa valmennuksiin osallistuneilta.

Kyselyyn ammatillisten opettajien ja työpaikkaohjaajien valmennuksista KIELO-hankkeessa vastasi yhteensä 27 osallistujaa. Valmennuksiin osallistuneita on ollut huomattavasti enemmän (40–65 osallistujaa kussakin neljässä oppilaitoksessa), mutta kaikissa tilaisuuksissa

palautekyselyä ei ole kerätty mm. valmennukseen varatun ajan lyhyiden vuoksi. Kyselyyn vastanneista suurin osa työskentelee ammatillisena opettajana ja yli puolet on toiminut alalla yli 10 vuoden ajan. Lähes puolella valmennukseen osallistuneista on jo paljon kokemusta maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opetuksesta ja/tai ohjauksesta.

Kyselyn tulosten mukaan valmennuksiin osallistuneista lähes kaikki olivat täysin samaa mieltä siitä, että he voivat hyödyntää KIELO-valmennusta työssään ja että valmennus onnistui tukemaan osallistujien ammatillista kehittymistä. Heillä heräsi myös kiinnostus tietää aiheesta enemmän.

Kyselyn tulosten mukaan lähes kaikki valmennuksiin osallistuneista kokivat kielitietoisuuden ohjauksen vahvistuneen omassa työssä valmennuksen jälkeen. Kielitietoinen ohjaus toteutuu esimerkiksi ymmärtämisen varmistamisen, asian toistamisen, palautteen antamisen, havainnollistamisen ja opitun kertaamisen kautta. Ymmärtämistä varmistetaan esimerkiksi kysyen, pyytämällä opiskelijaa itse kertomaan asian tai piirtämään kuvia sekä pienin ”testein ja kokein”. Rakentavaa ja kehittävää palautetta pyritään antamaan välittömästi sekä suullisesti että kirjallisesti esim. henkilökohtaisessa keskustelussa opiskelijan kanssa.

Havainnollistamista tapahtuu monipuolisesti esimerkiksi kuvien, videoiden, esineiden tai jopa ”näyttelemisen” kautta. Myös konkreettiset esimerkit ja yhteistoiminnallinen tekeminen toimivat havainnollistamisen keinoina. Osa käyttää ymmärtämisen varmistamisen yhteydessä myös puhetta tukevia kommunikointimenetelmiä, kuten ilmeitä ja eleitä. Myös puheen rauhallisuus ja selkeys korostuvat. Lisäksi oppimateriaalin selkokielisyyteen kiinnitetään paljon huomiota.

Tulosten mukaan KIELO-hankkeen valmennukset tukivat kieleen ja vuorovaikutukseen liittyvien haasteiden ymmärtämistä erittäin hyvin. Osallistujat oppivat ymmärtämään eri kielitaitotasoa paremmin, saivat vinkkejä selkeän opetusmateriaalin laatimiseen ja hyödyllisiä ideoita pedagogisesti toimivista hyvistä käytänteistä. Monet osallistujat kokivat saaneensa syvempää tietoa ja osaamista suomen kielen rakenteista ja erityispiirteistä. He kertoivat, että valmennus auttoi heitä paremmin ymmärtämään omaa työtään ja sen haasteita sekä opiskelijoiden ja työpaikkaohjaajien vaikeuksia. Valmennus auttoi myös samaistumaan paremmin maahanmuuttajataustaisen opiskelijan asemaan Suomessa.

Annetaan kielitietoisuuden kukoistaa!

Kielitietoisuus on noussut läpileikkaavaksi teemaksi ammatillisessa koulutuksessa. Paljon on silti vielä tehtävää. Vaikka KIELO-hanke on lisännyt tietoisuutta kielitietoisesta opetuksesta ja ohjauksesta, sen juurruttaminen oppilaitosten toimintakulttuuriin on edelleen kaikkien yhteinen tehtävä. Tämä tarkoittaa kielitietoista johtamista, eri kielten arvostamista ja näkymistä oppilaitoksen arjessa, kielitietoista opetus- ja ohjauksikäytänteitä sekä sitä, että kielen merkitys oppimisessa nähdään merkittävänä tekijänä ammatillisessa koulutuksessa ja työelämässä.

KIELO-hankkeessa huhtikuulle suunniteltu päätösseminaari on jouduttu tämän hetken muuttuneessa tilanteessa perumaan. Hankkeen tulosten levittämiseksi ja jalkauttamiseksi etsitään nyt uusia vaihtoehtoisia muotoja. Tulevasta toteutuksesta voi saada tarkempia tietoja hankkeen projektipäälliköltä Erja Mölsältä, erja.molsa(at)taitajantie.fi.

Kielitietoisempi ammatillinen koulutus ja työelämä syntyvät yhteistyössä ja yhteisvastuullisesti. Muistetaan myös, että jokainen meistä on kielellinen malli. Kuten eräs hankkeessa mukana oleva ammatillinen opettaja sanoi: "Kehittämällä kielitietoisuuttasi helpotat omaa työtäsi!"

Tarja Dejanova on suomen kielen opettaja Luksiassa.

Marianne Seppä on suomen kielen opettaja ja projektiasiantuntija Luksiassa.

Tuija Arola on kehitysjohtaja ja teknologia-alojen toimialapäällikkö Aikuiskoulutus Taitajassa.

Ritva Pakkanen on suomen kielen ja viestinnän lehtori Business College Helsingissä.

Hannele Pesola on sosiaali- ja terveystieteiden opettaja Careeriassa.

Jani Siirilä on yliopettaja Haaga-Helia Ammatillisessa opettajakorkeakoulussa.

Linkkejä hyödyllisille verkkosivuille

<https://ohjaan.fi/ohjaamme/ohjaan-kielitietoisesti/> (<https://ohjaan.fi/ohjaamme/ohjaan-kielitietoisesti/>)

<https://www.tekoihin.fi/> (<https://www.tekoihin.fi/>)

<https://soppi.jyu.fi/tyokaluja-ohjaukseen/kielitietoinen-opetus> (<https://soppi.jyu.fi/tyokaluja-ohjaukseen/kielitietoinen-opetus>)

Artikkeliin viittaaminen

Dejanova, T., Seppä, M., Arola, T., Pakkanen, R., Pesola, H. & Siirilä, J. (2020). Kielitietoisuusvalmennukset ammatillisessa koulutuksessa – KIELO-hankkeen kokemuksia. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(2).

Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2020/kielitietoisuusvalmennukset-ammattillisessa-koulutuksessa-kielo-hankkeen-kokemuksia> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2020/kielitietoisuusvalmennukset-ammattillisessa-koulutuksessa-kielo-hankkeen-kokemuksia>)